

6 TRH PRÁCE A NEZAMĚŠTNANOST

NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola se zaměřuje na vymezení trhu práce v makroekonomickém pojetí, tj. na úrovni celé ekonomiky. Bude nás proto zajímat skladba obyvatelstva neboli jeho rozložení na ekonomicky aktivní obyvatelstvo a ekonomicky neaktivní obyvatelstvo. Dále nás bude zajímat, jak se utváří rovnováha na trhu práce, kdy využijeme poznatků z mikroekonomie o nabídka práce či o poptávka po práci. Rovněž si objasníme hlavní dva teoretické přístupy k fungování trhu práce. V další části této kapitoly se budeme věnovat stavu, kdy existuje převis nabízeného množství práce nad poptávaným množstvím, což je jinými slovy jev, který nazýváme nezaměstnanost. Tu si nejprve vymežíme a poté se vysvětlíme způsoby měření nezaměstnanosti, typy nezaměstnanosti, příčiny nezaměstnanosti, důsledky nezaměstnanosti a další makroekonomické souvislosti – např. fakt, že trh práce je v podstatě zrcadlem fungování ekonomiky.

CÍLE KAPITOLY

Budete umět:

- základní pojmy, kterými lze charakterizovat strukturu trhu práce - ekonomicky aktivní a neaktivní obyvatelstvo, poptávku po práci, nabídku práce, nezaměstnanost jako projev nesouladu na trhu práce, míra nezaměstnanosti, přirozená míra nezaměstnanosti, dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost.

Získáte:

- znalosti fungování trhu práce,
- schopnosti vysvětlit příčiny a dopady nezaměstnanosti,
- znalosti hlavních typů nezaměstnanosti,
- schopnosti objasnit důvody zásahu státu na trhu práce.

Budete schopni:

- definovat strukturu trhu práce a jeho hlavní elementy,
- rozlišit typy nezaměstnanosti,
- aplikovat dopady hospodářského cyklu na trh práce,
- objasnit důvody zásahu státu na trhu práce.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo, ekonomicky neaktivní obyvatelstvo, míra nezaměstnanosti, frikční nezaměstnanost, strukturální nezaměstnanost, cyklická nezaměstnanost, sezónní nezaměstnanost, poptávka po práci, nabídka práce, rovnováha na trhu práce, plná zaměstnanost, přirozená míra nezaměstnanosti.

Druhým „zlem“, se kterým se musí ekonomika vyrovnávat, je nezaměstnanost. Představuje tak makroekonomický problém, který má své ekonomické, ale i sociální dopady. Přímý dopad má na sektor domácností, který na trhu práce představuje nabídku práce, kdežto firemní a státní sektor tvoří poptávku po práci.

DEFINICE

Práce je zpravidla definována jako jakákoliv manuální či duševní činnost potřebná k produkci statků a služeb, kterou vynakládá pracovní síla za účelem získání příjmu.

Z tohoto úhlu pohledu je práce vnímána jako nejdůležitější výrobní faktor. Situace na trhu práce je zpravidla zrcadlem vývoje ekonomiky – pokud se ekonomice daří, potom je velká část pracovní síly zaměstnaná, naopak pokud se ekonomice nedaří, firmy se potýkají se sníženou poptávkou po svých výrobcích a službách, a tím pádem poptávají menší množství práce, což na trhu práce způsobuje to, že část pracovní síly, byť by chtěla pracovat, tak práci nemá a tuto část pracovní síly označujeme jako nezaměstnané.

6.1 Struktura trhu práce

Definici trhu práce lze přirozeně odvodit od definice standardních trhů, tj. že se jedná o místo, kde se střetává nabídka s poptávkou. Nabídku práce představuje pracovní síla, čili sektor domácností, kdežto poptávku po práci tvoří firemní a veřejný sektor, který poptává pracovní sílu k pronajmutí. Oproti standardním trhům je však postavení domácností, firem a veřejné správy odlišné, což vychází z obecných charakteristik trhů výrobních faktorů. V dalším výkladu budeme vnímat trh práce z makroekonomického pohledu, čili jako jeden trh, v praxi je však trh práce značně segmentován (rozdělen) do stovek dílčích trhů, zpravidla dle typu profese nebo regionu. Kromě toho je trh práce mnohem více regulován ze strany státu, což je důsledek toho, že nositelem tohoto výrobního faktoru je člověk, který má svá omezení (potřeba každodenního spánku, pravidelného odpočinku či občerstvení během pracovní činnosti) a postavení zaměstnance je vůči zaměstnavateli nerovné (zejména v kontextu mzdového vyjednávání) a z toho plyne potřeba větší ochrany zaměstnanců (hlavně v legislativní rovině při jejich propouštění nebo zajišťování bezpečnosti práce).

Jakž již bylo zmíněno výše, nabídku práce tvoří domácnosti, které na trhu práce nabízejí zjednodušeně řečeno své „ruce“ a „mozky“, jež si pronajímají jako výrobní faktor firmy nebo veřejný sektor. Cenou práce je pak mzdová sazba. Celková měsíční odměna se nazývá v případě firemního sektoru jako mzda, v případě veřejného sektoru se jedná o plat (v praxi se však mnohdy tyto dva rozdílné sektory nerozlišují a mzda se často používá pro oba sektory).

Pokud se budeme v následujícím výkladu zabývat mimo jiné fungováním trhu práce, kdy nabídku práce tvoří domácnosti, tak je na místě si položit otázku, jakou část z celkového počtu obyvatel můžeme považovat za pracovní sílu, čili to obyvatelstvo, které může být najímáno potencionálními zaměstnavateli. V rámci obyvatelstva si proto můžeme vyčlenit dvě podmnožiny:

- **ekonomicky aktivní obyvatelstvo** neboli pracovní síla, jež je tvořeno zaměstnanými a nezaměstnanými. Mezi **zaměstnané** řadíme ty osoby v produktivním věku (15 až 64 let), jež mají placené zaměstnání nebo osoby zaměstnané ve vlastním podniku a také profesionální příslušníky armády a osoby na mateřské dovolené, pokud před tím pracovaly (ne však na rodičovské dovolené). Přitom není rozhodující, o jakou formu pracovního vztahu se jedná (trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný). Mezi **nezaměstnané** řadíme zase ty osoby v produktivním věku, tj. starší 15 let a mladší 65 let, které si aktivně hledají práci a v případě nabídky pracovního místa jsou schopni do 14 dnů nastoupit do práce.
- **ekonomicky neaktivní obyvatelstvo**, které nevstupuje aktivně na trh práce, což je dáno tím, že práci z nejrůznějších důvodů nehledají. Patří sem obyvatelstvo mladší 15 let (děti) nebo studenti připravující se na budoucí povolání, lidé v domácnosti, zdravotně hendikepovaní nebo starobní důchodci (zpravidla starší 65 let).

Jak je patrné z textu výše, ne každý obyvatel může být součástí nabídky práce, což je dáno zejména věkem, zdravotním stavem nebo legislativním omezením, a tím pádem se i nezaměstnanost netýká všech obyvatel v zemi (týká se pouze obyvatelstva v produktivním věku, které je zpravidla definováno jako obyvatelstvo v rozmezí věku 15 až 65 let).

6.2 Nezaměstnanost

DEFINICE

Nezaměstnanost se zpravidla definuje jako nerealizovaná, resp. neuspokojená část nabídky práce, kdy je nabízené množství práce větší než to poptávané.

Je to tedy situace, kdy na trhu práce existuje převis nabídky. Jinými slovy řečeno existuje určitá část pracovní síly, která nemá zaměstnání. Otázkou pak je, proč tito lidé práci nemají (např. tržní mzdová sazba může být příliš nízká, tj. nemotivující domácnosti nabízet práci, dále

může existovat nedostatek volných pracovních míst v daném regionu či tito lidé nedisponují adekvátní odbornou praxí, kterou vyžadují zaměstnavatelé). Příčin nezaměstnanosti je mnoho a v následující části se jim budeme věnovat.

6.2.1 PŘÍČINY NEZAMĚSTNANOSTI

Nezaměstnanost představuje pro ekonomiku relativně závažný problém a příčiny jejího vzniku jsou různorodé:

- hospodářský cyklus
- probíhající strukturální změny v ekonomice
- realizovaný vědeckotechnický pokrok
- rozsah státních zásahů do ekonomiky
- integrační tendence
- přesun kapitálu ve světové ekonomice
- institucionální nastavení fungování trhu práce.

Nejčastěji nezaměstnanost vzniká tehdy, když se ekonomika dostane do recese, případně krize. V tomto případě je tedy příčinou toho, že lidé se stávají nezaměstnanými, ***hospodářský cyklus, resp. proměnlivost ekonomické výkonnosti země***. Je to dáno zejména tím, že firmy se potýkají s nedostatečnou poptávkou po jejich výrobcích nebo službách a utlumují výrobu, na kterou již nepotřebují tolik pracovníků a začnou propouštět. Jak již bylo zmíněno v části, ve které jsme se zabývali hospodářským cyklem, tato fáze netrvá celou věčnost a časem recese (krize) odezní a firmy začnou opět nabírat pracovníky a počet nezaměstnaných osob se začne snižovat.

Dalším významným faktorem mající vliv na celkový počet nezaměstnaných jsou ***strukturální změny v ekonomice***. Jedná se zejména o situace, kdy se určité odvětví dostane do útlumu (např. vlivem levnější zahraniční konkurence nebo rozmachem jiného odvětví) a výrobci jsou nuceni hromadně propouštět. Na trhu práce se tak v poměrně krátkém časovém okamžiku objeví velké množství nezaměstnaných, kteří sice disponují určitými dovednostmi a znalostmi, ty však trh práce (poptávka po práci neboli zaměstnavatelé) nepoptává. Jinými slovy řečeno, trh práce není schopen všechny tyto nezaměstnané v daném časovém okamžiku absorbovat a tito nezaměstnaní zůstávají v tomto statusu dlouhodobě, což představuje pro hospodářsko-politické činitele (zejména vládu) dvojnásobný problém, obzvláště tehdy, pokud je zpravidla tato nezaměstnanost regionálního charakteru (viz příklad Moravskoslezského nebo Ústeckého kraje, jež se dlouhodobě potýkají s nezaměstnaností vyvolanou útlumem těžby uhlí a výroby oceli).

Na nezaměstnanost může mít vliv i realizovaný ***vědeckotechnický pokrok***. Z dlouhodobého pohledu je zcela zřejmé, že díky inovacím a vynálezům nemusí člověk pracovat sedm dní v týdnu, mnohé manuální činnosti nyní vykonávají stroje a člověk se tak může věnovat spíše duševní práci. Na druhé straně z krátkodobého pohledu může např. zavádění nových výrobních linek způsobovat propouštění stávajících zaměstnanců. Jako příklad může posloužit situace, kde se firma rozhodne investovat a nahradit zastaralou výrobní linku novější, která vyrobí denně více výrobků a k obsluze

vyžaduje menší počet zaměstnanců a část pracovní síly se najednou stává nadbytečnou a firma je zkrátka propustí, protože pro ně nemá využití.

Na nezaměstnanost má vliv rovněž rozsah *státních zásahů do ekonomiky*, kam můžeme řadit celou paletu nejrůznějších opatření. V první řadě je zapotřebí si uvědomit, že veřejná správa je poměrně důležitým zaměstnavatelem a pokud se např. z důvodu nedostatku financí rozhodne redukovat počty zaměstnanců, může ovlivnit celkový počet nezaměstnaných (byť v praxi se zpravidla děje opačný jev a počet zaměstnanců veřejné správy se neustále zvyšuje). Zároveň je nutné vnímat veřejnou správu (stát) jako výrazného investora, takže pokud se např. z důvodu krize rozhodne stát pozastavit své investiční výdaje (např. budování dálnic nebo výstavba nebo oprava budov veřejné správy), potom to bude mít negativní dopad i na soukromé firmy, které v důsledku nižšího počtu veřejných zakázek (a tím pádem nižších příjmů) mohou v kombinaci s nedostatečnou spotřebitelskou poptávkou začít propouštět, čímž se logicky zvyšuje počet nezaměstnaných.

S předchozím faktorem souvisí nepřímě i další, a to *pohyb kapitálu*. V moderní době se v rámci světového kapitálového trhu masivně přesouvá finanční kapitál z jedné země do druhé. V tomto ohledu je důležitý přesun kapitálu za účelem výroby, který nazýváme jako přímé zahraniční investice. A právě stát může v tomto procesu sehrát významnou roli, pokud se rozhodne tyto investice podpořit v podobě investičních pobídek - např. formou daňových úlev (takto investující firma nemusí např. 10 let hradit daň z příjmu právnických osob) nebo poskytnutím pozemků již vybavených inženýrskými sítěmi (voda, elektřina, kanalizace či plyn). A jakou to má souvislost s nezaměstnaností? Vezměme si jako příklad situaci, kdy v jednom regionu bude dlouhodobě vyšší počet nezaměstnaných a vláda se rozhodne tento nepříznivý vývoj řešit. Jako možné řešení může posloužit právě získání přímé zahraniční investice – nově vzniklá firma (zpravidla pobočka zahraniční firmy) bude potřebovat zaměstnance a nezaměstnanost v tomto regionu se tak sníží. Navíc, pokud se bude jednat o velkou firmu, potom může dokonce nastat tzv. synergický efekt, kdy tato prvotní investice na sebe naváže další (z logistických důvodů se může rozhodnout o investici i významný dodavatel této firmy) a celkový efekt tak bude větší, než předpokládala prvotní investice.

Kromě pohybu kapitálu je pro současnou světovou ekonomiku typická i tzv. *ekonomická integrace*, což je proces, kdy se z národních ekonomik stávají větší ekonomické celky. Nutno dodat, že státy jako takové nezanikají, vlády se zpravidla pouze dohodnou na hlubší ekonomické spolupráci - např. v podobě celní unie či společného trhu. Pokud bychom se zaměřili na první zmíněnou formu ekonomické integrace, tj. celní unii, tak jak již vyplývá z názvu, zúčastněné státy si zliberalizují (uvolní) vzájemný obchod (zruší cla a množství omezení) a vůči třetím státům, které se této integrace neúčastní, zavádějí společnou obchodní politiku, jejímž nástrojem je společný celní sazebník. Vzniká tak mnohem větší trh, který je zároveň příležitostí pro konkurenceschopné firmy, jež mohou vyvážet do členských zemí bez celních omezení, což může vést k růstu výroby a v konečném důsledku i k růstu zaměstnanosti.

Mějme v zemi A firmu vyrábějící určitý výrobek za 80 korun. V zemi B bude jiná firma vyrábět ten samý výrobek za 60 korun. Potom je přirozeně levnější výrobek zahraniční firmy a spotřebitelé v zemi A by vzhledem k ceně měli tendenci kupovat levnější zahraniční výrobek. Pokud chtěla vláda ochránit domácího výrobce (a udržet tak pracovní sílu v zaměstnání), mohla před zavedením celní unie uvalit na dovoz zahraničního výrobku clo. Dejme tomu, že by uvalila clo ve výši 40 korun. Výsledná cena zahraničního výrobku by tak činila celkem 100 korun a výrobek by tak byl na trhu v zemi A nekonkurenceschopný a spotřebitelé by nakupovali výrobek domácí firmy. V případě, kdy jsou ale obě země součástí celní unie, již toto opatření není možné a firmy se musejí se zahraniční konkurencí vyrovnat jinými nástroji, např. snižováním nákladů. Pokud se však domácí firmě nepodaří zareagovat, nebo zkrátka již nemá kde snižovat náklady, potom může zahraniční konkurence vyvolat útlum domácí výroby (domácí spotřebitelé budou nakupovat levnější zahraniční výrobek, který už nemůže být znevýhodněn clem) či dokonce zastavení výroby, které jsou doprovázené propouštěním pracovníků a růstem nezaměstnanosti. Naopak, ve stejné pozici jako je nyní zahraniční firma může být jiná firma ze země A a zrušením cel může za předpokladu konkurenceschopného výrobku získat přístup na nové trhy, což by znamenalo rozšíření výroby, najímání nových pracovníků a v konečném důsledku i snižování nezaměstnanosti.

Na nezaměstnanost má vliv i **celkové nastavení fungování trhu práce** neboli institucionálního rámce, kam patří např. legislativní ukotvení pracovněprávních vztahů (přísnost resp. volnost při najímání a propouštění pracovní síly), zdanění práce, způsob stanovování mezd v ekonomice či nastavení systému sociálních benefitů v době nezaměstnanosti. Pokud je např. velmi přísně nastaveno propouštění pracovníků, potom může nastat situace, že i když se firmám relativně daří, zdráhají se najímat nové pracovníky (nezaměstnanost se tak výrazně nesnižuje), protože ví, že v případě kdy se ekonomika dostane do recese, bude velmi složité optimalizovat mzdové náklady pomocí propouštění díky přísně nastavené legislativní ochraně zaměstnanců.

6.2.2 DŮSLEDKY NEZAMĚSTNANOSTI

Dopadů nezaměstnanosti na ekonomiku je hned několik. Nejdůležitější dopad je na státní rozpočet (veřejné finance) – pokud je v ekonomice hodně nezaměstnaných, znamená to, že jejich příjmy jsou výrazně nižší, než kdyby byli zaměstnaní, což vede zpravidla k tomu, že mají nižší disponibilní důchod a jejich spotřební výdaje jsou nižší. Pokud je nižší spotřeba domácností, jsou v ekonomice vybírány nižší přímé i nepřímé daně, což s sebou nese tlaky na státní rozpočet, kterému klesají daňové příjmy. Na druhé straně rostou výdaje na politiku zaměstnanosti a sociální politiku (zvýšená finanční podpora nezaměstnaných v podobě podpory v nezaměstnanosti či sociálních dávek). Dopad je však mnohostranný – rovněž firmy se potýkají se sníženou spotřebou domácností a vzhledem k nedostatečné agregátní poptávce produkují menší množství statků a služeb a tím pádem mají nižší příjmy, což se opět projevuje na daňových příjmech státního

rozpočtu, ale i na ochotě firem investovat. Navíc platí, že jestliže k zlepšování na trhu práce (snižování počtu nezaměstnaných) dochází velmi pozvolna, k jejímu zhoršení dochází často velmi rychle a nečekaně, což jen umocňuje problémy státního rozpočtu, který se může propadnout do hlubokého deficitu (viz např. situace spojená se šířením viru COVID-19).

Velmi důležité jsou i sociální dopady – domácnosti, ve kterých je jeden z rodičů či dokonce oba dva nezaměstnaní, mají nižší příjmy a nemohou si tak dovolit spotřebu (nakupovat statky a služby) jako domácnosti, kdy jsou oba dva rodiče zaměstnaní. Může se tak snížit jejich sebevědomí, často je evidován negativní dopad na děti, které nemohou např. navštěvovat všechny kroužky, o které mají zájem nebo si nemohou koupit oblečení dle nejnovějších trendů a ve školách jsou někdy vystaveny dokonce i šikaně. Situace je o to složitější, když o práci přijdou všichni ekonomicky aktivní členové rodiny. I když existuje v rozvinutých tržních ekonomikách sociální systém, který umožňuje takto postiženým domácnostem přestat toto těžké období, může se v extrémních případech stát i to, že domácnost není schopna hradit všechny své závazky a může se dostat do vážných existenčních problémů. Častým jevem je i např. výskyt kriminality v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, jež jsou obydleny zejména osobami bez zaměstnání.

6.2.3 TYPY NEZAMĚSTNANOSTI

Základní dělení nezaměstnanosti je na:

- **dobrovolnou nezaměstnanost** – jež zpravidla vzniká rozhodnutím pracovní síly neakceptovat danou úroveň mzdové sazby (ta se jim jeví jako nedostatečně motivační), nebo hledáním jiného pracovního místa (lépe placeného nebo s lepší možností tvořit kariéru);
- **nedobrovolnou nezaměstnanost** – ta vzniká tehdy, pokud na trhu práce existuje část pracovní síly, která by byla ochotna za danou mzdovou sazbu pracovat, ta je však vyšší než rovnovážná, čili pro zaměstnavatele příliš vysoká a ti poptávají menší množství práce. Tito nezaměstnaní jsou tak nedobrovolně nezaměstnaní a tento typ nezaměstnanosti představuje ve srovnání s dobrovolnou nezaměstnaností mnohem větší problém.

Nezaměstnanost můžeme rozlišovat i dle časového hlediska na:

- **krátkodobou nezaměstnanost**, jež trvá v týdnech nebo měsících (do jednoho roku) a nepřestává pro ekonomiku vážný problém.
- **dlouhodobou nezaměstnanost**, jež bývá zpravidla delší než 12 měsíců, čili jeden rok. Oproti krátkodobé nezaměstnanosti představuje pro ekonomiku a její subjekty větší problém (dlouhodobě nezaměstnaní nejsou atraktivní pro potenciální zaměstnavatele, samotní dlouhodobě nezaměstnaní se mohou začít přestat považovat za součást pracovní síly, státnímu rozpočtu vznikají dodatečné sociální náklady, do státního rozpočtu proudí menší příjmy z daní a povinných odvodů do systému sociálního, zdravotního a důchodového pojištění).

Nezaměstnanost můžeme dále členit dle příčin a důsledků na tyto základní typy:

- **frikční nezaměstnanost** – ta zpravidla vyplývá z pracovního cyklu jedince a je spojována s časem potřebným pro hledání nového, většinou lépe placeného zaměstnání. Je to tedy typ nezaměstnanosti, který nepředstavuje pro ekonomiku zásadní problém, má dost často charakter dobrovolné krátkodobé nezaměstnanosti a pohybuje se v rozmezí šesti až dvanácti týdnů (tj. čas potřebný k nalezení nového místa – hledání v inzerátech, absolvování pohovorů atd.).
- **sezónní nezaměstnanost** – tento typ nezaměstnanosti je spojován s určitými odvětvími, která se potýkají se sezónními výkyvy v poskytování svých produktů a služeb. Mezi typická odvětví patří stavebnictví (v průběhu zimy je stavební činnost utlumena vlivem počasí), cestovní ruch nebo zemědělství. Nástrojem, jak snížit sezónní nezaměstnanost, mohou být různé dotace ze strany státu (příspěvky na přístrojové vybavení či částečné dotování mezd pracovníků).
- **cyklická nezaměstnanost** – za příčinu tohoto typu nezaměstnanosti je považován cyklický pohyb ekonomiky (kolísání reálného HDP okolo potenciálního produktu), kdy platí zásada, že v době, kde se ekonomika nachází ve stavu recese nebo krize, tato složka nezaměstnanosti se zvyšuje, zatímco v dobách kdy se ekonomice daří (je ve fázi ekonomického růstu), klesá. Její dopad je celoplošný napříč celou ekonomikou a sektory, proto je i její dopad na domácnosti a stát největší.
- **strukturální nezaměstnanost** – tento typ nezaměstnanosti vzniká tehdy, kdy existuje nesoulad mezi kvalifikačními schopnostmi a dovednostmi, jež nabízí pracovní síla a těmi, které poptávají zaměstnavatelé. Zpravidla se tak děje v případě útlumu nebo krize jednoho odvětví, jež navíc dosti často bývá koncentrováno v jednom regionu. Na trhu práce je tak velké množství nezaměstnatelných obyvatel, které v danou chvíli trh práce není schopen absorbovat, a tito nezaměstnaní jsou v tomto stavu velmi často dlouhodobě. Proto vyžaduje její snížení čas na přizpůsobení dovedností a znalostí pracovní síly požadavkům zaměstnavatelů. Nejčastěji se využívají tzv. aktivní nástroje politiky zaměstnanosti, kam nejčastěji řadíme rekvalifikace, příspěvky na vytvoření nového pracovního místa nebo podporu samozaměstnávání.

6.2.4 MĚŘENÍ NEZAMĚŠTNANOSTI

Pokud vyjdeme z předpokladu, že nezaměstnanost je jev, potom nás nutně musí zajímat otázka, jak lze závažnost tohoto jevu měřit. Za tímto účelem se v ekonomii využívá **míra nezaměstnanosti**, kterou vypočteme jako poměr počtu nezaměstnaných osob (U) k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu (pracovní síle), jež si označíme jako L. Pracovní sílu tvoří ti, kdo práci mají, tj. zaměstnané osoby (E) a ti, kteří práci aktivně hledají, nezaměstnané osoby (U).

$$u = \frac{U}{L} = \frac{U}{E + U} \quad 6-1$$

V praxi je tak klíčové, jakým způsobem zjistíme dané počty pracovní síly, resp. zaměstnaných a nezaměstnaných. Existují tři základní způsoby:

- sčítáním lidu, jež by přineslo relativně přesné výsledky, jelikož se však provádí 1x za 10 let nemá pro praxi příliš velký význam;
- využití sekundárních pramenů (např. statistiky Úřadu práce, který eviduje nezaměstnané registrované na jeho pobočkách)
- výběrového šetření pracovní sil (VŠPS), jež v ČR provádí Český statistický úřad – tento způsob pracuje s vybraným vzorkem domácností (cca 24 tisíc), na základě kterého se pomocí sofistikovaných statistických metod dá poměrně přesně odhadovat vývoj nezaměstnanosti na makroúrovni, tj. na úrovni celé ekonomiky.

V praxi Ministerstva práce a sociálních věcí se využívá pro určení situace na trhu práce tzv. **podíl nezaměstnaných osob**, jenž vychází z obecného vzorce pro výpočet míry nezaměstnanosti, ve jmenovateli ale místo všech aktivních obyvatel v zemi používá všechno obyvatelstvo ve věku 15 až 64 let, tj. obyvatelstvo v produktivním věku, které je snáze zjištělné z vývoje bilance osob až na úroveň obcí. Naproti tomu ČSÚ využívá k popisu situace na trhu práce tzv. **obecnou míru nezaměstnanosti**. Oba dva ukazatelé se přirozeně liší, nicméně situaci na trhu práce vystihují velmi podobně (pokles či růst nezaměstnanosti).

Dalším možným ukazatelem je např. **míra ekonomické aktivity**, jež vyjadřuje podíl ekonomicky aktivních k obyvatelstvu v produktivním věku, tj. ve věku 15 až 64 let.

6.2.5 MAKROEKONOMICKÉ SOUVISLOSTI NEZAMĚSTNANOSTI

Na první pohled by se mohlo zdát, že čím nižší bude míra nezaměstnanosti, tím lépe. Ve skutečnosti je třeba toto tvrzení upřesnit – podobně jako u míry inflace, existuje určitá míra nezaměstnanosti, která je pro ekonomiku z dlouhodobého hlediska optimální – tomu se blíží tzv. **přirozená míra nezaměstnanosti**.

DEFINICE

Přirozená míra nezaměstnanosti je taková míra nezaměstnanosti, jež je slučitelná s dlouhodobou rovnováhou ekonomiky a lze ji charakterizovat také jako míru nezaměstnanosti, při které je skutečná a očekávaná inflace stejná.

Proto se také velmi často označuje jako **míra nezaměstnanosti neakcelerující inflaci**. Z pohledu situace na trhu výrobních faktorů to znamená, že ekonomika využívá své zdroje optimálně a ekonomika není vystavena inflačním tlakům. Když se však skutečná míra nezaměstnanosti dostane pod přirozenou míru nezaměstnanosti, pro ekonomiku to může mít

dokonce škodlivé účinky (byť z pohledu domácností a politiků je to vnímáno jako úspěch domácí ekonomiky) – na trhu práce není dostatek volné pracovní síly, firmy se ve snaze získat nové pracovníky na rozšíření výroby předhánějí v růstu mezd, tím jim rostou náklady a zároveň tento růst mezd vyvolává inflační tlaky, což může způsobit přehřátí ekonomiky a v konečném důsledku i následnou ekonomickou recesi nebo krizi. Určení přirozené míry nezaměstnanosti pro konkrétní ekonomiku není snadné, záleží na mnoha dalších okolnostech, přičemž výsledná hodnota bude s největší pravděpodobností rozdílná. Mezi základní faktory ovlivňující přirozenou míru nezaměstnanosti patří:

- **motivace lidí si hledat nové zaměstnání** – pokud bude motivace vysoká, bude i přirozená míra nezaměstnanosti relativně nižší. S tím je však spojena schopnost ekonomiky vytvářet průběžně nová pracovní místa a možnost územní mobility pracovní síly.
- **kvalita činnosti veřejné správy** – pokud existuje souhra mezi potenciálními zaměstnavateli a zprostředkovateli práce (orgány veřejné správy ale i soukromé agentury) doprovázená dobrou informovaností všech subjektů včetně pracovní síly, potom jsou toky zaměstnaných a nezaměstnaných v obou směrech na trhu práce efektivnější a přirozená míra nezaměstnanosti je tak nižší.
- **system sociálního zabezpečení v průběhu nezaměstnanosti** – čím je snazší se do systému kvalifikovat a čím je poskytovaná podpora vyšší a poskytována v delším časovém horizontu, tím nižší je snaha nezaměstnaných si hledat práci a tím pádem i vyšší míra přirozené míry nezaměstnanosti.
- **demografická a vzdělanostní skladba pracovní síly** – záleží na věkové struktuře pracovní síly a úrovni jejich znalostí a dovedností. Pokud bude např. v populaci poměrně široké zastoupení mladé pracovní síly bez odpovídajícího vzdělání či starší pracovní síly, které mají větší problémy s uplatněním na trhu práce, bude i přirozená míra nezaměstnanosti vyšší.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Obyvatelstvo členíme na dvě základní skupiny - ekonomicky aktivní obyvatelstvo, tj. pracovní sílu, kterou tvoří zaměstnaní a nezaměstnaní, a ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (děti, starobní důchodci, studenti připravující se na budoucí povolání).

Poptávku po práci tvoří firmy a stát (veřejný sektor), které si pronajímají práci za účelem výroby či poskytování služeb. Nabídku tvoří pracovní síla, která nabízí potenciálním zaměstnavatelům své „ruce a mozky“. Teoretická rovnováha na trhu práce nastává, když se rovná nabízené množství práce tomu poptávanému. Pokud je nabízené množství práce vyšší než to poptávané, vzniká nezaměstnanost. Dobrovolná nezaměstnanost představuje tu část pracovní síly, která při dané mzdové sazbě nenabízí práci z vlastních důvodů. Nedobrovolná nezaměstnanost je ta, kdy při dané mzdové sazbě by část pracovní síly byla ochotna pracovat, není však dostatek pracovních míst.

Za nezaměstnaného je považována osoba určitého minimálního věku a starší, která je bez placené práce, je schopná pracovat a po určité období hledá práci. Míru nezaměstnanosti vypočteme jako podíl nezaměstnaných k pracovní síle (součet zaměstnaných a nezaměstnaných) vynásobený 100. Tento ukazatel nám vyjadřuje, v jaké kondici se trh práce nachází.

Existují různé formy nezaměstnanosti - frikční nezaměstnanost, strukturální nezaměstnanost, cyklická nezaměstnanost či sezónní nezaměstnanost.

Dopady nezaměstnanosti mohou být ekonomické, především ztráta produkce a negativní dopady na státní rozpočet a sociální, které se projevují nižšími příjmy a z toho plynoucí nižší životní úroveň obyvatelstva.

Plné zaměstnanosti odpovídá přirozená míra nezaměstnanosti a je slučitelná s dlouhodobou rovnováhou ekonomiky - lze ji charakterizovat také jako míru nezaměstnanosti, při které je skutečná a očekávaná inflace stejná.

OTÁZKY

- 1. Mezi ekonomicky neaktivní obyvatelstvo nepatří:**
 - a) nezaměstnaní.
 - b) lidé ve starobním důchodu.
 - c) děti.
 - d) lidé pobírající plný invalidní důchod.
- 2. Dlouhodobě udržitelná míra nezaměstnanosti, která nepředstavuje pro ekonomiku závažný problém a bývá ztotožňována s výkonností ekonomiky na úrovni potenciálního produktu, se nazývá:**
 - a) přiměřená míra nezaměstnanosti.
 - b) akurátní míra nezaměstnanosti.
 - c) přirozená míra nezaměstnanosti.
 - d) mírná míra nezaměstnanosti.
- 3. Typ nezaměstnanosti, který vzniká tehdy, kdy existuje nesoulad mezi kvalifikačními schopnostmi a dovednostmi, jež nabízí pracovní síla a těmi, které poptávají zaměstnavatelé, se nazývá:**
 - a) frikční.
 - b) nabídková.
 - c) cyklická.
 - d) strukturální.

4. Obecná míra nezaměstnanosti vyjadřuje podíl:

- a) počtu nezaměstnaných osob k celkovému počtu obyvatel v zemi.
- b) počtu nezaměstnaných osob k počtu zaměstnaných osob.
- c) počtu nezaměstnaných osob k počtu ekonomicky aktivních obyvatel.
- d) počtu nezaměstnaných osob k počtu ekonomicky neaktivních obyvatel.

5. Mezi nástroje aktivní politiky zaměstnanosti nepatří:

- a) rekvalifikace.
- b) investiční pobídky.
- c) veřejně prospěšné práce.
- d) podpora v nezaměstnanosti.

ODPOVĚDI

1a, 2c, 3d, 4c, 5d

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Navštivte webovou stránku Českého statistického úřadu (<https://www.czso.cz>) a v sekci Časové řady a podsekcí „Česká ekonomika od roku 1989 v číslech“ si stáhněte časovou řadu zachycující vývoj míry nezaměstnanosti. Z této časové řady se pokuste identifikovat kondici trhu práce v čase a v kontextu vývoje reálného HDP z předchozího úkolu rovněž určit spojitost vývoje situace na trhu práce a ekonomiky.
